

Mateusz Konrad Wójcik

NOWE STANOWISKA RZADKICH I CHRONIONYCH GATUNKÓW ROŚLIN POD ŚWIEBODZINEM W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM I PROPOZYCJE OCHRONY

New localities of rare and protected plant species near Świebodzin in Lubuskie province and proposals of conservation

ABSTRAKT: W pracy omówiono występowanie kilku rzadkich gatunków roślin, między innymi zimoziołu północnego *Linnaea borealis*, w kompleksie borów w pobliżu miejscowości Kielcze, 7 km na południowy wschód od Świebodzina (województwo lubuskie, zachodnia Polska).

SŁOWA KLUCZOWE: zimozioł północny *Linnaea borealis*, rzadkie gatunki flory, ochrona flory

ABSTRACT: The present paper discusses occurrence of a few rare species of plants, including the twinflower *Linnaea borealis*, in a forest complex near the village of Kielcze 7 km south-east of Świebodzin (Lubuskie Province, western Poland)

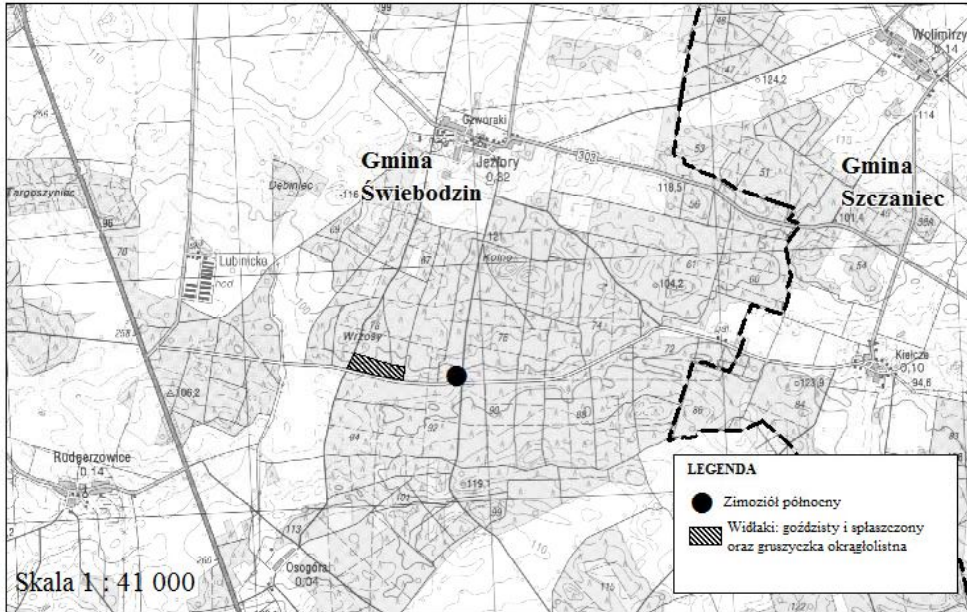
KEY WORDS: twinflower *Linnaea borealis*, rare species of plants, plant conservation

Wstęp

Na temat walorów przyrodniczych kompleksu leśnego rozciągającego się pomiędzy miejscowościami Kielcze oraz Jezioro, w odległości około 7 km na południowy wschód od Świebodzina (województwo lubuskie), istnieją w literaturze do tej pory tylko nieliczne wzmianki. Jest to spowodowane prawdopodobnie potencjalnie niską wartością siedliskową opisywanego terenu, z uwagi na dominację sztucznych drzewostanów sosnowych oraz ich gospodarczy charakter. To z kolei wpłynęło na niskie zainteresowanie środowisk naukowych oraz organizacji przyrodniczych, skupiających swoją uwagę w sposób uzasadniony na bardziej atrakcyjnych siedliskowo obszarach, uznawanych za priorytetowe.

Na omawiane niżej stanowiska rzadkich gatunków roślin trafiono przypadkowo, w czasie przeprowadzanych inwentaryzacji ornitologicznych. Nie bez znaczenia były tu także informacje miejscowego botanika i zielarza, pana Leona Wojciechowskiego, który przed laty odnalazł stanowisko widłaka spłaszczonego *Diphysium complatanum*, co spowodowało, że pewnym fragmentom tego kompleksu leśnego poświęcono wzmożoną uwagę.

Na stosunkowo niewielkim obszarze (ryc. 1). suboceanicznego boru świeżego *Leucobryo* – *Pinetum*, rozciągającego się równoleżnikowo ze wschodu na zachód, w podłużnym obniżeniu terenu, na przestrzeni przeszło ośmiuset metrów (szacowana powierzchnia ok. 16 ha), stwierdzono liczne występowanie 2 gatunków widłaka *Lycobryo*

Ryc. 1. Mapa obszaru z lokalizacją omawianych stanowisk
 Fig. 1. Area map with location of research localities

podium, 1 gatunku gruszczycki *Pyrola* oraz stanowisko zimoziołu północnego *Linnea borealis*, które scharakteryzowano i opisano krótko poniżej.

Opis stanowisk i gatunków

Widłak goździsty *Lycopodium clavatum*

Gatunek z rodziny widłakowatych *Lycopodiaceae*, występujący pospolicie na terenie całego kraju (Piękoś-Mirkowa i Mirek 2003), należy do gatunków charakterystycz-

nych dla wrzosowisk i borówczysk z klasy *Nardo-Callunetea* i *Vaccinio-Piceetea*. Jest również częstym składnikiem acydofilnych borów ze związku *Dicrano-Pinion* (Piękoś-Mirkowa i Mirek 2003).

Na eksplorowanym terenie zlokalizowano stosunkowo rozległą powierzchnię zajętą przez omawiany gatunek. Na przestrzeni nie przekraczającej 5 ha (oddział 78) wykazano 6 zwartych płatów tej rośliny o sumarycznej powierzchni 10830 m². Wielkość poszczególnych skupisk waha się od 624 do 3422 m². Lokalizacja wg ATPOL: BD-10.

Tab. 1. Stanowiska *Lycopodium clavatum*
 Tab. 1. Localities of *Lycopodium clavatum*

Nr. / No.	Stanowisko / Locality	Powierzchnia [m ²] / Area [m ²]
1.	52° 12.071 N, 15° 35.348 E;	1676
2.	52° 12.068 N, 15° 35.419 E;	3422
3.	52° 12.110 N, 15° 35.516 E;	1527
4.	52° 12.053 N, 15° 35.551 E;	2459
5.	52° 12.045 N, 15° 35.611 E;	624
6.	52° 12.121 N, 15° 35.309 E;	1122

Widłak spłaszczony

Diphasium complatanum

Widłak spłaszczony jest gatunkiem o zasięgu okołobiegunowym, obejmującym Europę, Azję i Amerykę Północną. W Europie występuje głównie w północnej i środkowej części. Na południu zasięg sięga po Alpy i Karpaty. W Polsce występuje dość często na całym obszarze niżowym i w niższych położeniach górskich (Pawlaczyk i Pawlaczyk 2002).

Występuje w suchych i świeżych borach sosnowych. Należy do gatunków charakterystycznych dla borów należących do związku *Dicrano-Pinion* (Pawlaczyk i Pawlaczyk 2002). Preferuje siedliska widne, okresowo lub przejściowo ocienione, suche, ubogie gleby piaszczyste, bielcowane, o głębokim poziomie wód gruntowych i kwaśnym odczynie.

Na omawianym terenie zidentyfikowano 2 płaty tej rośliny oddalone od siebie o 100 m. Pierwszy z nich, o powierzchni ok. 200 m² usytuowane jest zaledwie 4 m od skraju drogi szutrowej łączącej miejscowości Kiełcze i Chociule (lokalizacja wg ATPOL: kwadrat BD-10). Charakteryzuje się znacznym rozproszeniem poszczególnych kęp, których liczbę szacuje się od kilkuset do ponad tysiąca (Wojciechowski niepubl.). Stanowisko jest znacznie zacienione przez postępujący rozrost podszytu złożonego z nalotu sosny. Drugi płat odkryty w 2009 r. jest zdecydowanie rozleglejszy, o powierzchni ok. 250 m² i dużym zagęszczeniu kęp w liczbie paru tysięcy. Na omawianym stanowisku zauważalne jest wyraźnie mniejsze zwarcie koron drzew oraz lepsza kondycja roślin w porównaniu z płatem nr 1. Na uwagę zasługuje też fakt, że w obrębie tego płatu występuje również widłak goździsty.

Zimozioł północny *Linnaea borealis*

Jest gatunkiem cyrkumborealnym, przez Polskę przebiega południowa granica europejskiej części jego zwartego zasięgu. Aktualnie zimozioł północny znany jest z ponad 150 stanowisk na niżu oraz kilku w Sudetach i Tatrach. Występuje głównie w runie borów, przede wszystkim acydoofilnych borów świer-

kowych, sosnowych i mieszanych z klasy *Vaccinio-Piceetea*. Jest gatunkiem regionalnie charakterystycznym dla zespołu nadmorskiego boru bażynowego *Empetro nigri-Pinetum*. Zwykle tworzy duże płaty, zajmujące powierzchnię do kilkuset metrów kwadratowych. Stanowiska zimoziołu w polskich lasach wykazują dużą dynamikę: jedne zanikają, a pojawiają się nowe, stąd gatunek ten bywa określany jako „relikt wędrujący” (Pawlaczyk 2002). Podlega ścisłej ochronie gatunkowej.

Na omawianym obszarze odkryto jedno stanowisko tego gatunku o powierzchni ok. 100 m², usytuowane na skraju boru sosnowego w odległości ok. 600 m na wschód od wymienianych wyżej stanowisk widłaków (lokalizacja wg ATPOL: kwadrat BD-10). Najbardziej skrajne pędy zimoziołu leżą w odległości zaledwie pięciu metrów od śródleśnej drogi szutrowej, przebiegającej centralnie wzdłuż opisywanego obniżenia terenu, łączącej miejscowości Kiełcze i Chociule. Opisywana populacja zimoziołu obserwowana jest już od kilku lat i można ją określić jako stabilną, tzn. nie stwierdzone zostało wyraźne zmniejszanie, ani też zwiększanie powierzchni płatu tej rośliny.

Gruszczyka okrągłolistna

Pyrola rotundifolia

Gruszczyka okrągłolistna rośnie w borach sosnowych i mieszanych. Spotykana w kwaśnych buczynach, lasach dębobukowych, borach świerkowo-jodłowych i w lasach mieszanych. Preferuje siedliska cieniste i umiarkowanie cieniste, świeże, umiarkowanie żyzne, na glebach piaszczysto-gliniastych, gliniastych, mineralno-próchnicznych i organiczno-mineralnych, o kwaśnym odczynie (Pawlaczyk i Pawlaczyk 2002). Gatunek charakterystyczny dla: *Cl. Vaccinio-Piceetea*; *All. Seslerion tatrae*. Gruszczyka okrągłolistna jest gatunkiem o zasięgu okołobiegunowym (cirkumpolarnym), obejmującym Europę, Azję i Amerykę Północną. Zwarty zasięg występowania w Europie obejmuje Skandynawię i Wielką Brytanię na północy, na zachodzie przez

Masyw Centralny po Pireneje, na południu przez północne Włochy, Alpy po Bałkany i Kaukaz. W Polsce występuje dość często na rozproszonych stanowiskach w zachodniej, północno-wschodniej i wschodniej części niżu oraz w górach (Pawlaczyk i Pawlaczyk 2002). W ostatnich dziesięcioleciach obserwuje się spadek liczby stanowisk (lub wyraźny ubytek liczby roślin na stanowiskach).

Do grudnia 2009 roku odnaleziono 5 stanowisk tego gatunku, jednak nie są to prawdopodobnie wszystkie, gdyż praktycznie podczas każdej wizyty terenowej odnajdywane są nowe rośliny. Lokalizacja wg ATPOL: kwadrat BD-10. Liczba okazów w płatach waha się od kilkudziesięciu do maksymalnie ok. 200-300 sztuk. Wszędzie zaobserwowano okazy kwitnące, bądź też owocujące.

Na omawianym terenie w runie wykazano również takie gatunki jak: wrzos zwyczajny *Calluna vulgaris*, borówka czarna *Vaccinium myrtillus*, borówka brusznica *Vaccinium vitis-idaea*, gruszyńka jednostronna *Orthilia secunda*, siódmaczek leśny *Trientalis europaea*, pszeniec zwyczajny *Melampyrum pratense*, rokietnik pospolity *Pleurozium schreberi*. Podszyt złożony jest głównie z podrostu młodych siewek sosny zwyczajnej *Pinus sylvestris*, a także (w dużo mniejszym stopniu) z brzozy brodawkowatej *Betula pendula*, dębu szypułkowego *Quercus robur* oraz pojedynczych okazów jarzębu pospolitego *Sorbus aucuparia* i jałowca pospolitego *Juniperus communis*.

Propozycje ochrony

Żadne z wyżej wymienionych stanowisk nie zostało ujęte do ochrony w Planie Urządzenia Lasu na okres od 01.01.2008 do 31.12.2017 dla Nadleśnictwa Babimost, w granicach którego są zlokalizowane, gdyż większość z nich odkryto i udokumentowano dopiero wiosną 2009 roku.

Z uwagi na fakt, iż wszystkie opisywane gatunki znajdują się na terenie lasów gospodarczych, gdzie prowadzona jest standardowa gospodarka leśna, bezpieczeństwo

oraz stabilność ich stanowisk w bliższym lub późniejszym okresie są bardzo niepewne. Główne potencjalne zagrożenia, to między innymi niszczenie runa leśnego podczas zrywki ściętych drzew, nadmierne zacienienie przez odnawiający się nalot sosny oraz główne niebezpieczeństwo - zrąb zupełny i nowe nasadzenie, którego początkowa obsada wynosi około 10 tys. sadzonek na hektar, co praktycznie eliminuje dopływ światła słonecznego do dna lasu, a tym samym uniemożliwia przetrwanie i tak bardzo już przetrzebionych w wyniku prac zrębowych i przygotowawczych do nasadzeń omawianych gatunków roślin.

Dla omawianego fragmentu boru sosnowego konieczne wydaje się obligatoryjne zaniechanie realizacji zabiegów gospodarczo-pielęgnacyjnych i pozostawienie go przyrodzie. Cel ten można zrealizować dwojako. Pierwsza droga to wydzielenie najcenniejszego obszaru z kompleksu leśnego i utworzenie na jego powierzchni jednej z form ochrony przyrody przewidzianej w Ustawie o ochronie przyrody – rezerwatu bądź użytku ekologicznego.

Druga ścieżka to jedna z koncepcji „wilderness management”, zakładająca wyznaczenie „lasów HCVF”, czyli lasów o szczególnych wartościach przyrodniczych. Jest ona związana z kryterium 6.4 Zasad i Kryteriów Dobrej Gospodarki Leśnej FSC (Forest Stewardship Council) wymagającym, aby 5% obszaru posiadającego certyfikat tej instytucji było chronione właśnie jako HCVF (Marczewski 2010).

Jak wspomniano powyżej, żadne z omawianych stanowisk roślin nie zostało uwzględnione do ochrony w Planie Urządzenia Lasu, co jednak nie zwalnia zarządcy terenu (Nadleśnictwo Babimost) z obowiązku ich ochrony. Zarządzenie nr 11 a, Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 11 maja 1999 roku (Pawlaczyk i Jermaczek 2008) wprowadza tzw. wytyczne w sprawie doskonalenia gospodarki leśnej na podstawach ekologicznych, mówiące, m. in. o zachowaniu różnorodności biologicznej lasów.

Minimum skutecznej ochrony opisanych stanowisk to:

1. zaniechanie wszelkiej działalności gospodarczej w dwóch fragmentach oddziału nr 78 ograniczonych drogami leśnymi (na mapie obszar zaznaczony kreskowanym ukośnie szrafem), najcenniejszych pod względem florystycznym. Szacowana powierzchnia ok. 5 ha.
2. pozostawienie w stanie nienaruszonym (w przypadku zrębu zupełnego lub rębni częściowej) pasa drzewostanu otaczającego stanowisko zimoziołu północnego (wydzielenie 77c) o szerokości nie mniejszej niż wysokość rosnących wokół drzew (Pawlaczyk i Pawlaczyk 2002), a także bezwzględny zakaz przeciągania ściętych drzew po powierzchni stanowiska (mapa - stanowisko oznaczone czarnym punktem).

3. przeprowadzenie zabiegu czynnej ochrony w postaci dobrze zaplanowanego i przemyślanego usuwania nalotu sosny z miejsc, w których został stwierdzony wyraźny negatywny wpływ ocienienia przez nalot na stanowiska opisywanych gatunków roślin.

Wszystkie informacje dotyczące omówionych stanowisk wraz z dokumentacją fotograficzną, zostały przekazane w dniu 7 kwietnia 2010 w formie wniosku: Nadleśnictwu Babimost oraz RDLP w Zielonej Górze. Z uwagi na dotychczasowe dobre doświadczenia Dyrekcji w ochronie stanowisk flory (Pawlaczyk i Pawlaczyk 2002), istnieje duża szansa na wdrożenie odpowiednich ograniczeń i zabiegów ochronnych niezbędných dla zachowania tego cennego siedliska i gatunków roślin tam występujących.

LITERATURA

- MATUSZKIEWICZ J. M. 2008. Potencjalna roślinność naturalna Polski. IG i PZ PAN. Warszawa.
- PAWLACZYK J., PAWLACZYK P. 2002. Poradnik ochrony regionalnie rzadkich i zagrożonych gatunków roślin naczyniowych w lasach na przykładzie lasów RDLP Zielona Góra. Wydawnictwo Lubuskiego Klubu Przyrodników.
- PAWLACZYK P., JERMACZEK A. 2008. Poradnik lokalnej ochrony przyrody. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- PIĘKOŚ-MIRKOWA H., MIREK Z. 2003. Flora Polski. Atlas roślin chronionych. Wydawnictwo Multico.

Summary:

In a relatively small pine forest complex near the village of Kielcze (7 km south-east of Świebodzin) a number of rare plant species were confirmed. The groundpine *Lycopodium clavatum* occurred there on a massive scale in 6 compact patches of total area 10,830 m². The northern running pine *Diphasium complatanum* was identified in 2 patches of area 200 m² and approx. 250 m². Twinflower *Linnaea borealis* was found in one patch of approx. 100 m². The round-leaved wintergreen *Pyrola rotundifolia* was found in 5 localities, the most abundant ones counted ca. 200-300 individuals. The necessity for active and passive conservation of the discussed forest complex was brought into attention.

Adres autora:

Mateusz Konrad Wójcik
Instytut Zoologii UP
ul. Wojska Polskiego 71 C, 60-625 Poznań
e-mail: mateuszkonrad@gmail.com